

**Jerzy Lewandowski, Jarosław
Babiński**

Instytut Teologii Systematycznej

Studia Theologica Varsaviensia 51/1, 153-162

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. JERZY LEWANDOWSKI
KS. JAROSŁAW BABIŃSKI

INSTYTUT TEOLOGII SYSTEMATYCZNEJ

Początek drugiego semestru roku akademickiego 2012/2013 był czasem reorganizacji Wydziału Teologicznego UKSW w Warszawie. Na miejsce dotychczas istniejących sekcji, organizujących pracę w ramach specyficznych dziedzin teologii, utworzono instytuty. Powstały w związku z tym następujące: Nauk Biblijnych, Teologii Systematycznej, Teologii Praktycznej, Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa, Dialogu Kultury i Religii. W skład Instytutu Teologii Systematycznej weszły dotychczasowe sekcje: Teologii Dogmatycznej, Teologii Moralnej, Teologii duchowości, Teologii Ekumenicznej. Dyrektorem instytutu został ks. prof. dr hab. Jerzy Lewandowski, wicedyrektorem ks. prof. UKSW dr hab. Czesław Parzyszek SAC.

Celem nowego podziału było skonsolidowanie dziedzin teologicznych i danie ich przedstawicielom lepszych możliwości zintensyfikowania współpracy oraz bardziej wielowymiarowego realizowania podejmowanych badań. Instytut tworzą specjaliści podejmujący badania w obszarze teologii dogmatycznej, moralnej oraz duchowości.

1. TEOLOGIA DOGMATYCZNA

W skład nowego Instytutu Teologii Systematycznej wchodzi następujące katedry podejmujące badania w ramach teologii dogmatycznej:

- 1.1. Katedra Teologii Patrystycznej: ks. prof. UKSW dr hab. Leon Nieścior, ks. dr Mirosław Mejzner, ks. dr Jerzy Duda (1/2 etatu)
- 1.2. Katedra Historii Dogmatów: ks. prof. dr hab. Jerzy Lewandowski, ks. dr Jarosław Babiński

- 1.3. Katedra Teologii Dogmatycznej Pozytywnej: ks. prof. UKSW dr hab. Marian Kowalczyk, o. prof. dr hab. Jacek Salij (1/2 etatu), ks. prof. UKSW dr hab. Andrzej Perzyński, ks. dr Dariusz Pater
- 1.4. Katedra Mariologii: o. prof. UKSW dr hab. Grzegorz Bartosik, ks. dr Grzegorz Bachanek
- 1.5. Katedra Ekumenizmu: ks. prof. UKSW dr hab. Wojciech Hanc, ks. dr Andrzej Choromański

Teologia dogmatyczna, będąc nauką teologiczną o wyrażającym się w całym Objawieniu w Kościele samoudzielaniu się Boga przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, tak jak zostało przyjęte w wierze chrześcijańskiej i jest wiążące dla życia chrześcijańskiego¹, podejmuje wielokierunkowe badania nad depozytem wiary i nad jego prakseologicznymi konsekwencjami dla ludzkiego życia. Jej przedmiotem pierwszorzędnym jest Objawienie, wiara – przedmiotem łączącym, kerygmat zaś przedmiotem komunikacji². Teologia dogmatyczna jest przede wszystkim nauką pozytywną, czyli ustala fakty. W odniesieniu do teologii dogmatycznej rozumiane jest to jako badanie treści objawionej przez Boga. Stara się oceniać wiarygodności źródeł stanowiących przedmiot badań i precyzować treść, często rozproszoną czy ujętą obrazowo, wyrażoną poprzez uciekanie się do określonych form literackich i stosowanych w nich tropów stylistycznych³.

Szczególnie zadanie to podejmuje Katedra Teologii Pozytywnej. Jej pomysłodawcą i wieloletnim kierownikiem był ks. prof. dr hab. Lucjan Napoleon Balter (1936-2010). W obecnej formie funkcjonuje w wyniku zespolenia z Katedrą Teologii Dogmatycznej, którą do swego przejścia na emeryturę prowadził o. prof. dr hab. Jacek Salij, obecnie pracujący na pół etatu. Do specyficznych badań w katedrze Teologii Pozytywnej należy prymat wartości pozytywnych, a zatem – poza Pismem Świętym i pismami ojców Kościoła – dużo uwagi zajmują myśli przewodnie liturgii, nauczanie papieskie, ale także inne źródła teologii⁴. Dużą wagę

¹ Por. W. Beinert, *Teologiczna teoria poznania*, (tłum. J. Fenrychowa), Kraków 1998, s. 62.

² Por. S. C. Napiórkowski, *Jak uprawić teologię*, Wrocław 1994, s. 53.

³ Por. J. Buxakowski, *Objawienie i wiara*, Pelplin 2007, s. 207.

⁴ Por. tamże, s. 72nn; Cz. S. Bartnik, *Kościół Jezusa Chrystusa*, Wrocław 1982, s. 357nn.

przykłada się też do pogłębienia intelektualnego, gdyż w teologii pozytywnej wysiłek badań koncentruje się na chęci określenia, co faktycznie zostało przez boga objawione oraz oddzielenie od Słowa Bożego tego, co jest jedynie ludzkim rozumowaniem i interpretacją, co przejawia cechy właściwe zamysłom człowieka. Stąd duży nacisk na szukanie *ratio convenientiae* (racji odpowiedniości), wyrażająca się w racjonalnym wyjaśnianiu różnych kwestii, także za pomocą rozumu i nauk szczegółowych.

Ciągle jawi się więc tu konieczność uwzględnienia tak historycznego tła i genezy, jak i postępującego rozwoju, dla którego kolejnymi kamieniami milowymi są zwłaszcza kolejne sobory. Jasno rysuje się tu więc konieczność dokładnego studiowania źródeł teologii, czyli badań nad ojcami Kościoła i dokumentów kościelnych⁵. Stąd podjęcie systematycznych badań historyczno-dogmatycznych w ramach Katedr Teologii Patrystycznej, Historii Dogmatów oraz Mariologii.

Na rozumienie prawd teologicznych zawsze wpływa historiozbowcze ujęcie Objawienia, co oznacza, że konieczne jest wykazanie, iż historia zbawcza, mająca swój początek w tajemnicy Boga po wielokroć objawiającego się człowiekowi, czego punktem centralnym jest tajemnica Jezusa Chrystusa (por. Hbr 1,1), ujawnia się w ramach historii powszechnej⁶. Dzieje Kościoła to dzieje teologii, rozwijające się aż do ostatecznego ich urzeczywistnienia się w Chrystusie dzięki mocy Ducha Świętego.

Praktyczną implikacją realizowanych badań jest ich znaczenie ekumeniczne oraz uznanie wartości dialogu międzyreligijnego. W dobie ekumenizmu jako bardzo aspekt badań dogmatycznych jawi się teologia ekumeniczna. Katedra Ekumenizmu na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie, stanowi kontynuację powstałej w roku 1982 Katedry Teologii Ekumenicznej, którą utworzono w ówczesnym ATK na Wydziale Teologicznym przy kierunku dogmatycznym. Koncentruje swe badania interkonfesyjnych relacjach, wzajemnym poznawania się oraz prowadzonych dialogów bilateralnych i multilateralnych w łonie chrześcijaństwa.

⁵ Por. S. C. Napiórkowski, *Jak uprawić teologię*, dz. cyt. s. 37nn; W. Kasper, *Funkcja teologii w Kościele*, „Kolekcja Communio”, t. 6: *Podstawy wiary- teologia*, Poznań 1991, s. 228.

⁶ Por. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii*, Lublin 1999, s. 169; Tenże, *Dotknąć Boga żywego*, Lublin 2005, s. 205; J. Lewandowski, *Znaki czasu w hermeneutyce biblijno-teologicznej*, „Homo Dei” 3(2007), s. 122-132.

Sfera badań głównie Katedry Ekumenizmu, ze względu na kontekstualność i konieczne relacje międzywyznaniowe, uwidaczniające się w coraz bardziej postępujących owocach dialogów multilateralnych i bilateralnych, obejmuje szerokie spektrum tematów i związanych z nimi problemów o eklezjalnych wymiarach. Stąd badania ekumeniczne objęły swym zakresem zarówno problemy związane z dużymi i małymi pęknięciami w łonie chrześcijaństwa (z uwzględnieniem punktów widzenia różnych tradycji wyznaniowych – obok katolickiej, także prawosławnej i ewangelickiej), jak i uwydatnienie w formie monograficznych zajęć związanych z ważnymi zagadnieniami wynikającymi z prowadzonych dialogów i ich owoców, co szczególnie odnosi się do ekumenicznego wymiaru: rzeczywistości Kościoła, sfery życia sakramentalnego, zagadnień i trudności na ekumenicznej drodze w dążeniu do pełnej jedności (np. prozelityzmu, konwersji, relatywizmu prawdy, panchryścianizmu czy redukcjonizmu).

Szczególnie traktowanym tematem były i są dialogi doktrynalne w skali międzynarodowej oraz lokalnej, dotyczącej Polski. Nie tracono ze swojego pola widzenia ekumenicznego wymiaru innych dyscyplin teologicznych, a pośród nich poszczególnych zagadnień, które zwłaszcza w oświetleniu międzywyznaniowych dialogów doktrynalnych, wnoszą nowe, dotąd uważane za sporne – wspólne chrześcijanom elementy, przy równoczesnym uwzględnianiu nadal jeszcze istniejących rozbieżności, czy godnych podejmowania dyskusyjnych problemów, czego przykładem może być *Wspólna Deklaracja katolicko-luterańska o usprawiedliwieniu* (r. 1999).

2. TEOLOGIA MORALNA

Tak, jak dla teologii dogmatycznej istotne są *credenda* (prawdy wiary), tak teologia moralna – drugi wielki dział nauk teologicznych funkcjonujący w ramach Instytutu Teologii Dogmatycznej – za główny obiekt swych badań uznaje *fecienda* (normy czynów ludzkich). W ramach nowopowstałego instytutu znalazły się następujące katedry podejmujące badania z zakresu teologii moralnej:

- 2.1. Katedra Teologii Moralnej Fundamentalnej: ks. prof. dr hab. Paweł Góralczyk; ks. prof. UKSW dr hab. Krzysztof Kietliński; ks. dr hab. Stanisław Skobel.

- 2.2. Katedra Historii Teologii Moralnej: bp prof. dr hab. Andrzej Dziuba.
- 2.3. Katedra Teologii Moralnej Życia Osobistego i Bioteologii: ks. prof. UKSW dr hab. Marian Graczyk; ks. prof. dr hab. Stanisław Warzeszak; ks. dr Jarosław Sobkowiak
- 2.4. Katedra Teologii Moralnej Życia Społecznego: ks. prof. dr hab. Józef Zabielski

Działalność poszczególnych katedr koncentruje się wokół wspólnych problemów moralnych, które podejmowane są w wykładach monograficznych, seminariach doktoranckich i magisterskich, jak też poprzez udział w konferencjach i zjazdach naukowych. Pracownicy Instytutu Systematycznego z wyżej wymienionych katedr prowadzą aktywną działalność naukowo-badawczą. Należy zauważyć, że w prowadzeniu badań naukowych coraz aktywniejszy udział biorą studenci teologii moralnej. Dotychczasowy dorobek badań wskazuje, iż podejmowane są najbardziej kluczowe tematy z zakresu moralności, które mieszczą się w ramach statutowych badań prowadzonych w ramach poszczególnych katedr.

Identyfikacja pracowników z poszczególnymi katedrami Instytutu Systematycznego wyraża się między innymi: w uczestnictwie i przygotowywaniu trzech dorocznych konferencji (majowej – o zasięgu ogólnopolskim oraz dwóch sympozjów, podejmujących tematykę na styku teologii moralnej i etyki oraz na styku teologii moralnej i duchowości), udziale studentów raz na trzy miesiące w interseminarium, organizowaniu zajęć o charakterze ćwiczeń dla doktorantów, wspólnych spotkań z okazji Świąt Bożego Narodzenia, czy Wielkanocy. Na podkreślenie zasługuje fakt czynnego udziału pracowników naukowych czterech katedr Instytutu Systematycznego w Stowarzyszeniu Teologów Moralistów, przede wszystkim w: corocznych ogólnopolskich konferencjach i dyskusjach, pracach w zarządzie, czy wydawanych publikacjach. W ramach sekcji redagowane są księgi pamiątkowe dla pracowników sekcji, np. w ostatnich latach opublikowano takie księgi dla ks. prof. dra hab. Stanisława Olejnika oraz dla ks. prof. UKSW dra hab. Mariana Graczyka, a ostatnio została wręczona księga pamiątkowa dla ks. prof. dra hab. Pawła Góralczyka (Zakopane – ogólnopolski zjazd moralistów 9-11 czerwca 2013).

Chrześcijańska norma personalistyczna, której sformułowanie na gruncie polskim zawdzięczamy najbardziej Janowi Pawłowi II, wymaga, jako norma ogólna, najbardziej akcentowania, także poza chrześcijaństwem dzisiaj, nowych rozwinięć i uszczegółowień. Dlatego badania nad nią pozostają ciągle aktualne.

Bardzo aktualnym przedmiotem badań jest także recepcja nauczania Soboru Watykańskiego II, który przecież zalecił wprost odnowę teologii, wskazując w szczególny sposób na teologię moralną. Wydaje się to być szczególnie aktualnym na gruncie polskim. Wymaga to z całą pewnością nowych badań w zakresie metodologii teologii moralnej, a zwłaszcza jej ściślejszego powiązania z osiągnięciami innych nauk, zwłaszcza nauk o człowieku, ale także nauk szczegółowych.

Wobec dość powszechnego kwestionowania koncepcji prawa naturalnego, zwłaszcza przez różne kierunki w naukach prawnych, potrzeba nowych badań nad współczesnym uzasadnieniem istnienia prawa naturalnego jako normy zakorzenionej w rozumności ludzkiej natury, a co za tym idzie dotyczącej każdego człowieka. Powszechność prawa naturalnego może stanowić najszerszy pomost do dyskusji nad moralnością, przebiegającej nawet ponad podziałami wyznaniowymi i religijnymi.

W ramach katolickiej teologii moralnej fundamentalnej istotną sprawą jest też prowadzenie badań prowadzących do ugruntowania przekonania, że jest to moralność przedmiotowa. Nie pomijając podmiotowych źródeł wartości czynu ludzkiego, swoją zasadniczą moralność bierze on z przedmiotu działania. Ta prawda leży u podstaw encykliki Jana Pawła II *Veritatis splendor*, tekstu dotyczącego właśnie teologii moralnej fundamentalnej, a ciągle chyba zbyt mało znanego na naszym gruncie. Wydanie tekstu oficjalnego nauczania Kościoła poświęconego tej części teologii moralnej jest z całą pewnością wydarzeniem znaczącym dla dzisiejszego nauczania moralnego oraz badań teologicznych nad tą dziedziną.

3. TEOLOGIA DUCHOWOŚCI

Trzecią gałęzią Instytutu Teologii Systematycznej jest teologia duchowości. Reprezentują ją dwie katedry:

3.1. Katedra Teologii Życia Duchowego: ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański, ks. dr Włodzimierz Gałązka, ks. dr Marek Tatar

3.2. Katedra Mistyki Chrześcijańskiej: ks. prof. UKSW dr hab. Czesław Parzyszek, ks. dr Andrzej Baran

Specjalizacja ma długą i bogatą tradycję na ATK/UKSW. W 1982 roku ks. prof. Stanisław Olejnik powołał pierwszą katedrę Teologii Życia Duchowego na Akademii Teologii Katolickiej i był jej kuratorem. W tymże roku Rada Wydziału powierza wykłady zlecone ks. dr Stanisławowi Urbańskiemu (pierwszy w Polsce doktor z teologii duchowości), który w 1984 roku zostaje adiunktem w tejże katedrze. Po przeprowadzonym w 1989 roku przewodzie habilitacyjnym i uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego z zakresu teologii duchowości (pierwszego w Polsce), Rada Wydziału powierzyła mu kierownictwo powyższą katedrą. W tym samym roku ks. S. Urbański tworzy Sekcję Teologii Duchowości, włączając w nią dwie katedry: Katedrę Teologii Życia Duchowego i Katedrę Hagiografii, a w 1997 powołuje trzecią Katedrę Mistyki Chrześcijańskiej (pierwszą w Polsce).

Teologia duchowości stała się samodzielną dyscypliną naukową. Trzeba zaznaczyć, że w tradycji Kościoła szła ona niezależnym nurtem ascetyczno-mistycznym w wielkich szkołach duchowości europejskiej. Badania prowadzone w tych katedrach dotyczyły wielu zagadnień z dziedziny teologii duchowości polskiej i europejskiej. Szczególnie badania ks. S. Urbańskiego na gruncie rodzimej duchowości odkryły szkołę zmartwychwstańczą, honoracką, kapucyńską, szkołę sióstr benedyktynek (s. M. Mortęska), szkołę duchowości mariańskiej (bł. S. Papczyński). Wszystkie te szkoły odegrały wielką rolę w rozwoju duchowej kultury polskiego narodu i polskiej myśli pedagogicznej. Obszernym obszarem badawczym, a zarazem też pionierskim, jest odkrycie polskiej mistyki przeżyciowej przełomu XIX i XX wieku, w której zostaje odkryta mistyka przesłania i mistyka posłania. Potężnym zakresem badań jest polska mistyka studyjna, a także europejska. W dziejach polskiej mistyki można wyróżnić pięć okresów: 1- lata od XII do XVII wieku, 2 – wiek XVII, 3 – wiek XVIII i połowa XIX wieku, 4 – druga połowa XIX wieku i początek XX wieku, 5 – okres XX-lecia międzywojennego (1914-1939). Odrębnym nurtem są badania dotyczące współczesnych zagadnień tej dyscypliny: duchowość sekt i ruchów religijnych, Caritasu, żołnierza, ekumenizmu, harcerza, kultury, polityki, massediów, glo-

balizmu, komunii, wychowania, uniwersytetu, przedsiębiorcy, ubogich, pielgrzymowania, poezji, charyzmatu założyciela, duchowość słowiańska, patrystyczna, Kościoła anglikańskiego, Episkopalnego, a przede wszystkim badania nad duchowością ekologiczną (ekoteologia duchowości).

Ponadto prowadzone są badania nad duchowością i mistyką Teresy z Kalkuty, koncepcją duchowości Jana Pawła II, duchowością pokolenia Jana Pawła II, nad hagiologią polskich świętych, teologią świętych, mistyką narodu, nad duchowością kobiet i ojcostwa. Również obszarem badawczym jest duchowość europejska Kościoła Zachodniego i Wschodniego (Rosja, Litwa, Ukraina, Białoruś, Łotwa, Kazachstan), Kościoła prawosławnego i Ojców Wschodu. Ukazują one wspólnotę Unii Europejskiej i jej duchowość jako czynnik integrujący. Badania też obejmują duchowość Kościoła amerykańskiego, duchowość Polonii.

Pierwszym i najważniejszym kierunkiem badań jest tematyka świętości. A zatem badania dotyczą następujących dziedzin: powszechne powołania do świętości, zgodnie z piątym rozdziałem konstytucji dogmatycznej Soboru Watykańskiego II *Lumen gentium*; czym jest świętość w ogólności jako dar Ducha Świętego; drogi prowadzące do świętości; dawne i współczesne środki prowadzące do świętości; świętość ukazana przez wielu współczesnych świętych; świętość duchownych, osób konsekrowanych i ludzi świeckich; świadectwo świętości męczenników, zwłaszcza polskich; świadectwo świętości osób żyjących w poszczególnych stanach i zawodach.

Drugim kierunkiem badań to życie konsekrowane, które ze swej natury jest powołane do szczególnego świadectwa świętości. A więc: ciągle badanie, na podstawie dokumentów posoborowych, jakie są istotne elementy życia konsekrowanego; czym jest charyzmat założycielski?; co rozumiemy mówiąc o trynitarnych korzeniach życia konsekrowanego czy eklezjalnym charakterze tegoż życia; jakie są i jaka jest istotna treść przeróżnych wymiarów życia konsekrowanego; jakie są areopagi życia konsekrowanego, zarówno „ad intra”, jak i „ad extra”; sprawa formacji do życia konsekrowanego na poszczególnych etapach formacji; przyszłość życia konsekrowanego.

Trzecią przestrzenią badań to sylwetki świętych, błogosławionych i kandydatów do „wyniesienia na ołtarze”. Tu chodzi przede wszystkim:

na czym polega „świętość kanonizowana”?; drogi do konkretnych świętych, błogosławionych, czy sług Bożych; nauczanie świętych o świętości; cechy duchowości świętych; świętość polskich świętych czy błogosławionych (m. in. bł. Jerzy Popiełuszko, bł. Michał Sopoćko); świętość sług Bożych (m. in. Jana Pawła II, kard. Stefana Wyszyńskiego); świętość założycieli i założycielek instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego; świętość przedstawicieli poszczególnych stanów i zawodów.

Czwartym kierunkiem badań to „wyobraźnia miłosierdzia” jako odbicie Miłosierdzia Bożego i wyjątkowa oraz niezbędna droga współczesnego człowieka do świętości. Chodzi o następujące pola badań: natura Miłosierdzia Bożego; podstawy teologiczne Miłosierdzia Bożego; przejawy Miłosierdzia Bożego; czym jest „wyobraźnia Miłosierdzia Bożego”?; realizacja Miłosierdzia Bożego w życiu świętych i błogosławionych, zwłaszcza założycieli i założycielek instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego; kontynuacja drogi Miłosierdzia Bożego w życiu wspólnot instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego.

Piątym kierunkiem badań to nowa ewangelizacja – realizacją świętości poszczególnych stanów w Kościele. Chodzi o następujące pola badań: natura nowej ewangelizacji; cel i kierunki nowej ewangelizacji; areopagi nowej ewangelizacji; nowa ewangelizacja – drogą do świętości biskupów i kapłanów; nowa ewangelizacja – drogą do świętości osób konsekrowanych; nowa ewangelizacja – drogą do świętości ludzi świeckich; areopagi Nowej Ewangelizacji.

Misją teologii jest nieustanne zdążanie i odkrywanie prawy, której pełnią jest Jezus Chrystus⁷. Próbuje ona wykazać, iż mówienie o Bogu i człowieku to nie stojące obok siebie rzeczywistości, lecz że są one we wzajemnym nierozzerwalnym i niezniszczalnym związku. Związek ten sięga swoimi korzeniami stworzenia człowieka przez Boga, a swoje

⁷ Por. Jan Paweł II, *Veritatis Splendor*, nr 2; C. Vagaggini, *Teologia. Pluralizm teologiczny*, Kraków 2005, s. 23.

dopełnienie znalazł w odkupieniu dokonanym przez Jezusa Chrystusa. Teologia śledzi uważnie rozwój rozumienia wiecznie żywej i aktualnej relacji między Bogiem i człowiekiem. Odpowiedniego sposobu przeżywania tej relacji dopatruje się w tajemnicy Kościoła. Zadanie to pragną realizować również teolodzy w ramach Instytutu Teologii Systematycznej WT UKSW w Warszawie. Chrześcijaństwo wciąż dąży do uświadomienia światu, że Jezus Chrystus jest Panem czasu i przestrzeni (Ap 5). Wielokierunkowe prowadzone badania w ramach tego Instytutu mają tą prawdę Kościołowi i światu tym bardziej przybliżać i uświadamiać.

Resumen

El Instituto de la Teología Sistemática de la Universidad de Cardenal Stefan Wyszyński en Varsovia, antes una reforma de la estructura de la Facultad de la Teología en el año 2013, integra tres especialidades teológicas: teología dogmática, teología moral y teología de la espiritualidad. La colaboración estas tres ramas teológicas forma una visión integral de la relación entre del hombre y Dios. La cooperación constituye también un fundamento del diálogo de la Iglesia con el mundo contemporáneo y con los problemas controversivas de nuestro tiempo.